

BAJORIJOS FORMAVIMASIS

IŠ 1387 M. DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO JOGAILOS PRIVILEGIJA LIETUVOS BAJORAMS

Kiekvienas priėmęs katalikų tikybą karys ar bajoras, ir jų palikuonys bei teisėtieji paveldėtojai, turi ir turės pilną ir visokeriopą teisę valdyti, laikyti, naudotis, parduoti, perleisti, pakeisti, duoti, dovanoti ir laisvai vartoti pagal savo laisvą valią ir norą pilis, valsčius, kaimus ir namus ir viską, ką iš tėvų palikimo valdo taip, kaip panašiomis teisėmis naudojasi ir kiti kilmingieji kitose mūsų Lenkijos karalystės žemėse, kad neatrodytų, jog jie nelygūs teisių atžvilgiu, nors juos jungia tai, jog jie yra vienos karūnos pavaldiniai.

Taip pat geidžiame, kad kiekvienoje kaštelionijoje ir apskrityje arba valsčiuje būtų paskirtas vienas teisėjas, kuris išklausytų skundų, skirtų teismo bausmes pagal paprotį ir teisę viena ta pačia forma, kaip tai daro žemių ir apskričių teisėjai, turį pirmą vietą mūsų Lenkijos karalystės teismuose, ir kad būtų dar vienas teisininkas, kuris teismo nustatytus nutarimus vykdytų.

[...] Sutinkame taip pat, kad minėtieji kariai nebūtų įpareigoti atlikti kurių nors mūsų darbų arba mūsų palikuonių darbų, išskyrus naujos pilies statybą, kai šaukiama į darbą visa Lietuvos šalis ir taip pat visi gyventojai senos pilies statybos arba remonto darbams vykdyti.

Pagal senąjį paprotį karo žygis pasilieka kiekvieno pareiga, kuri vykdoma savo nuostoliais ir išlaidomis. Tais atvejais, kada reikėtų persekioti priešus ir mūsų priešininkus, bėgančius iš mūsų Lietuvos šalies, tai į tokios rūšies persekiojimą, kuris liaudies kalba vadinamas vyčiu (pogonia), yra įpareigojami vykti ne tik kariai, bet ir kiekvienas bet kokios padėties ir bet kurio luomo vyras, galįs nešioti karo ginklą.

Kiekvienas, kuris, priėmęs šventąjį katalikų tikėjimą, gėdingai nuo jo pasitrauks arba kuris atsisakys jį priimti, neprivalo naudotis jokiais šių teisių...

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 57.

IŠ DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ŽYGMANTO KĘSTUTAIČIO 1434 M. PRIVILEGIJOS LDK BAJORAMS

Trokdami mūsų Lietuvos ir Rusios kraštams geresnės padėties ir gerovės ir rūpindamiesi, kiek galime su dievo pagalba sudaryti geresnės sąlygas, be to, trokdami, kad tarp tų šalių gyventojų ateityje nebūtų skilimo ar bet kokio nesutarimo, dėl ko tų kraštų gerovė gali nukentėti, bet kad jos, lygiomis malonėmis besidžiaugdamos, sutarime ir valios vienybėje kuo karščiau ir atkakliau rūpintųsi išlaikyti tų šalių gerovę ir laimę bendru sutarimu ir tuo uoliau tarnautų ir paklustų, — todėl mūsų Lietuvos ir Rusios šalių kunigaikščiams ir bajorams, tiek lietuviams, kaip ir rusams, iš savo malonės suteikiame šias teises, norėdami, kad jos būtų neatšaukiamos ir amžinos.

Pirma, pagal jokio žmogaus viešą ir slaptą įskundimą arba pagal kitokį piktą įtarimą nenorime minėtų kunigaikščių ir bajorų apkaltinti ir bausti, jei prieš tai nebus teisme aiškiai pagal Lietuvos šalies teisę tas iš tikrųjų įrodyta.

Toliau minėtieji kunigaikščiai, bajorai ir jų teisėti vaikai teisėtai tegauna visus paveldimus ir tėviškinis turtus tomis pat teisėmis, kaip tai daroma kitur krikščioniškame pasaulyje; tegul jie turi teisę laisvai juos parduoti, pakeisti, dovanoti, perleisti ir išnaudoti ir naudoti juos savo gerovei taip, kaip jiems atrodys geriausia, tačiau su sąlyga, kad perleidžiant, keičiant, parduodant ar dovanojant mūsų pačių arba mūsų pareigūnų būtų tai patvirtinta. [...]

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 68.

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS ALEKSANDRAS ŽEMĖS SUTEIKIMO RAŠTAS BAJORAMS, NEIŠGALINTIEMS EITI KARO TARNYBOS (1495 M.)

Aleksandras... Trakų vaivada, žemės maršalkui ponui Petru Jonavičiui. Lenkėsi mums Kauno pavieto bajorai Petras ir Jonas Taudiginavičiai ir pasakė mums, kad jų yra 5 broliai, o tėvoniją turi mažą — nesą iš ko mums tarnauti, ir maldavo mus, kad duotume jiems tuščią žemę Kurkliuose prie Audros upės, kurią buvo paėmęs sau Daugintas, o toji žemė ištuštėjusi dar prie pono Radvilos, bet dabar toje žemėje yra apsigyvenę 12 žmonių. Ir mes tą žemę su žmonėmis, su visu tuo, kas iš senovės tai žemei priklausė, jiems davėme. Ir tamsta įsakyk juos į tai įvesdinti. Rašyta Vilniuje kovo 30 d., 13 indikto.

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 135.

IŠ 1447 M. DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO KAZIMIERO ŽEMĖS PRIVILEGIJOS LIETUVOS DVASININKAMS, BAJORAMS IR MIESTIEČIAMS

Viešpaties vardu amen. Amžinam dalyko atminimui. Visa, kas įvyksta laike, ilgainiui ir išnyksta iš žmonių atminimo ir negali pasiekti būsimųjų kartų žinios, nebent išliktų, jeigu būtų užrašyta raštuose. Todėl mes, Kazimieras, dievo malone išrinktas Lenkijos karalystės karalius ir Lietuvos, Rusios ir Žemaitijos žemių didysis kunigaikštis, atsižvelgdami į garbingiausiųjų, gerbiamųjų, šviesiųjų, veikliųjų, tvirtųjų ir išmintingųjų bei įžvalgiųjų Lietuvos, Rusios, Žemaitijos didžiosios kunigaikštystės žemių dvasinių ir pasaulietinių prelatų, kunigaikščių, ponų, kilmingųjų, bajorų ir miestiečių pastovią ištikimybę, [...] radome verta už tokį gerį suteikti jiems atitinkamą ir dosnų atlyginimą, dovanodami jiems malones ir laisves ir kitokį mūsų prielankumą, nes tuomet ateityje bus labiau pasirengę pasitarnauti mums ir būti mums paklusnūs, kai jausis paguosti tokiomis malonėmis.

(§ 1). Taigi, pirmiausia, Lietuvos, Rusios, Žemaitijos ir t. t. didžiosios kunigaikštystės minėtųjų žemių prelatams, kunigaikščiams, ponams, kilmingiesiems ir miestams esame davę, suteikę ir neatšaukiamai dovanoję ir šio rašto galia duodame, perleidžiame, dovanojame ir amžiniems laikams, bendrai ir pilnai, suteikiame tas teises, laisves ir imunitetus, kaip turi Lenkijos karalystės prelatai, kunigaikščiai, ponai, kilmingieji ir miestai. Bet, kad šis bendras posakis kuriuo nors būdu negalėtų sukelti ateityje dviprasmiškumą arba abejojimų, mes nusprendėme tas laisves arba kai kurias iš jų čia aiškiai išreikšti. [...]

(§ 3). Taip pat esame suteikę minėtiems Lietuvos, Rusios, Žemaitijos ir t. t. didžiosios kunigaikštystės minėtų žemių prelatams, kunigaikščiams, ponams, kilmingiesiems ir miestams, kad dėl jokio žmogaus įskundimo, viešo ar slapto apkaltinimo ar, apskritai, dėl bet kurio pikto įtarimo neketiname bausti tų kunigaikščių, ponų, kilmingųjų ir miestiečių ar dėti jiems bet kurią baudą, kaip: turtų atėmimą, piniginę baudą, kalinti ar žudyti, nebent pirmiau viešame teisme, laikantis katalikiško papročio teisės, kaltintojui ir kaltinamajam patiems stojus, kaltė iš tikrųjų būtų įrodyta. Po teismo ir šiuo būdu kaltę įrodžius jie privalo būti sudraudžiami ir teisiami pagal Lenkijos karalystės paprotį ir teises atitinkamai jų nusikaltimų kokybei ir kiekybei. [...]

(§5). Taip pat suteikiame, kad aukščiau minėti kunigaikščiai, kilmingieji, ponai ir bajorai turėtų laisvą galimybę išvykti iš mūsų didžiosios kunigaikštystės ir t. t. žemių įsigyti didesnių turtų ir atlikti karo žygių, ir vykti į bet kuriuos svetimus kraštus, išskyrus tik tai mūsų priešų šalis, tačiau tokiu būdu, kad išvykstančių iš krašto mums atliekamos nuo jų turto prievolės nebūtų pažeistos, bet mums ir mūsų įpėdiniams tiek, kiek bus reikalinga, prievolės būtų vykdomos ir atliekamos, tarsi jie patys būtų krašte. [...]

(§ 10). Taip pat visi ir atskiri šių Lietuvos didžiosios kunigaikštystės žemių kunigaikščių, ponų, kilmingųjų, bajorų ir miestiečių valstiečiai ir valdiniai tebūnie visai laisvi ir atleisti nuo bet kokio davimo ir mokėjimo rinkliavos arba mokesčio, vadinamo szepczisne (sidabrinė), taip pat saikų, kurie vadinami dyakla (dėklos), nuo visokios prievolių naštos, kurį vadinama podvodi (pastotės), nuo pristatymo pilims akmenų ir tašytų rąstų bei malkų plytoms arba kalkėms deginti, nuo šienavimo ir kitų mažiau paremtų teise darbų, išskyrus tačiau reikalingų naujų pilių statymą ir senųjų taisymą, taip pat išskyrus tuos kunigaikščių, ponų, kilmingųjų, bajorų valstiečius ir valdinius, kuriuos mes esame jiems davę ir dovanoję. Tačiau senovinius ir nuo seno įprastus mums ir mūsų įpėdiniams patarnavimus, rinkliavas, stacijas, naujų tiltų statymą, senųjų taisymą ir kelių priežiūrą paliekame neliečiamą ir norime, kad tai visuomet pasiliktu galioje. [...]

Šiam raštui paliudyti prie jo yra prikabintas mūsų antspaudas. Sudaryta ir duota per rankas Mykolo Kęsgailavičiaus iš Deltuvos, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės kanclerio, Vilniuje antradienį, pačią šventojo Zigmanto dieną, 1457 viešpaties metais. Rašyta raštininko Martyno iš Luskų ranka, kuris dalyvavo tai pavadant.

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 131–134.